ŞİƏ MƏNBƏLƏRİNDƏ HİŞAM, ZÜRARƏ VƏ ƏBU BƏSİR BARƏDƏ GƏLƏN ZİDDİYƏTLİ RƏVAYƏTLƏRİN ARAŞDIRILMASI

(Şeyx Əli Ali-Muhsinin 2 cildlik "Lillah və lil-həqiqə" kitabından)

313news

Layihə rəhbəri: 313news.net

Mündəricat

Hişam ibni Həkəm barədə gələn şübhələrə cavab 1
Zürarə ibni Əyun barədə gələn şübhələrə cavab 12
Əbu Bəsir barədə gələn şübhələrə cavab 28

Bismillahir-Rəhmanir-Rəhim

Allahummə salli əla Muhəmmədin və ali Muhəmməd!

Hörmətli oxucu!

Oxudunuz bu kiçik həcmli kitab Şeyx Əli Ali Muhsinin "Lillah və lit-tarix" (Allah və tarix naminə) kitabına cavab olaraq yazdığı "Lilləh və lil-həqiqə" (Allah və həqiqət naminə) adlı kitabının II cildindən bir hissədir. Şeyx Əli Ali Muhsin yalan və saxtakarlıqlarla dolu bu kitaba II cilddən ibarət "Lilləh və lil-həqiqə" (Allah və həqiqət naminə) adlı rədiyyə kitabı yazmışdır. Kitabın hər iki cildi 313news.net tərəfindən ana dilimizə tərcümə olunmuş, kitab I və II cildlər bir yerdə olmaqla saytın KİTABXANA bölməsinə yerləşdirilmişdir.

Hişam ibni Həkəm barədə gələn şübhələrə cavab

İddia: "Hişam (!) İmam Kazımın həbs edilməsinə, sonda öldürülməsinə səbəb olmuşdur. Kəşşinin "Rical"ında yazılır: "Hişam ibn Həkəm azmış, azdıran və Əbul-Həsənin (r.a) qətlinə şərik olan kəsdir" (səh.229)".

Cavab: İddiada qeyd olunan rəvayət Hişam ibn Həkəmin tənqidinə deyil, əksinə, mədhində dəlalət edir. Həmin mətni sizə təqdim edirik:

Həmdəveyh ibn Nəsir mənə Muhəmməd ibn İsa əl-Əbdidən, o da Cəfər ibn İsadan nəql edir: "Musa ibn Riqqi İmam Əbul-Həsən Rzaya (ə) dedi: "Sənə fəda olum, səndən rəvayət edilir ki...[1] və Əbul-Əsəd səndən Hişam ibn Həkəm haqqında soruşmuşlar və sən demisən: "O, azmış, azdıran və Əbul-Həsənin (ə) qətlinə şərik olan kəsdir". Ey ağam, bu barədə fikrin nədir, onu özümüzə dost biləkmi?" İmam Rza (ə) buyurdu: "Bəli!" O (Musa), sualı bir daha təkrarladı və "Onunla dostluq əlaqələrini saxlayaqmı?" deyə soruşdu. İmam (ə) buyurdu: "Bəli, dost bilin, bəli, dost bilin! Mən sizə bir şey söylədiyimdə ona əməl edin, qarşı çıxmağa çalışmayın! İndi çölə çıx və oradakıları (toplaşanlara) söylə: "Mənə Hişam ibn Həkəmi dost bilməyimizi buyurdu". əl-Məşriqi qarşımıza çıxıb İmamın da (ə) eşidəcəyi tərzdə bizə səsləndi: "Sizi bunun İmamın (ə) Hişam ibn Həkəm barədəki rəyi olduğunu bildirirəm". Bunu bir neçə dəfə təkrarladı".[2]

Hədis aydın şəkildə Musa ibn Salehin və Əbul-Əsədin şayiə və iddialarının əksinə olaraq, İmam Rzanın (ə) öz tərəfdarlarına Hişam ibn Həkəmlə əlaqələrini davam etdirmələrini və onu dost saymalarını, bunun İmamın (ə) rəyi olduğunu camaata xəbər vermələrini buyurduğuna dəlalət edir. Beləliklə də Musa və Əbul-Əsədin Hişam ibn Həkəm haqqındakı sözlərinin heç bir etibar və dəyərinin olmadığı aydınlaşır.

Həmçinin Kəşşinin "Rical"ında Hişam ibn İbrahim sənədilə nəql etdiyi və Seyid Xoyinin "əl-Mö`cəm"də səhih hesab etdiyi İmam Rzadan (ə) rəvayət olunan başqa uzun bir hədisdə də İmam (ə) ona nisbət verilən sözləri inkar edir: "Cəfər dedi: "Sənə

---

[1] Əsl nüsxədə bu yer səhifədə ağ qalmışdır. Lakin qarşıda təqdim olunacaq digər rəvayətlərlə müqayisə etdikdə, həmin ağ yerdə Musa ibn Salehin adının yazıldığını aydınlaşacaq, necə ki, "İxtiyaru mə`rifətir-rical" kitabında da bu qeyd olunur (2/789).

[2] "İxtiyaru mə`rifətir-rical", 2/544.

fəda olum, Saleh və Əli ibn Yəqtinin qayınatası Əbul-Əsəd səndən rəvayət edirlər ki, onlar mənim barədə səndən soruşmuş və belə cavab vermisən: "Sizə nə olub, sözləriniz allahsızdan qaynaqlanır?!" İmam (ə) buyurdu: "Mən onlara belə bir söz söyləməmişəm! Bunu mənmi söyləmişəm?! Allaha and olsun ki, onlara belə söz deməmişəm". Yunus dedi: "Sənə fəda olum, onlar mənim allahsız (ateist) olduğumu iddia edirlər". O, bir kişinin yanında idi ki, həmin kişi ayaqlarını qatlayıb oturmuşdu. O, gah bir ayağını digərinin üzərinə, gah da digərini o birisinin üzərinə aşırdır, üzünü, yanağını və sol ayağını qaşıyırdı. Dedi: "Əgər sən allahsız olduğun halda sənə "mömin" deyilərsə, bu sənə bir fayda verərmi? Həmçinin mömin olduğun halda allahsız deyilsə, bu sənə bir zərər verərmi?"[3]

İmam Rzanın (ə) ona nisbət verilən sözləri inkar etməsi bu sözlərin onun adından uydurulduğunu dəlilidir. Onlar beləcə Hişam ibn Həkəm haqqında da şayə uydurmuşlar.

Maraqlıdır ki, iddia sahibi nəql etdiyi sözləri sanki İmamın (ə) sözləri kimi təqdim edir, oxucuya aydın olmaması üçün rəvayəti bütünlüklə nəql etmir. Çünki rəvayət ta təqdim edilsə, onun Hişam ibn Həkəmi tənqid deyil, tərif etdiyi aydınlaşacaq.

* * *

İddia: "Hişam Əbul-Həsənə (r.a) dedi: "Mənə tövsiyə ver". Dedi: "Mənim qanım (qətlim) barədə Allahdan qorxmağını tövsiyə edirəm" ("Rical", Kəşşi, səh,226).

Əbul-Həsən (r.a) ondan bir müddət danışmamağı tələb etmişdi. O, bir ay danışmadı, sonra yenidən danışmağa başladı. Əbul-Həsən ona dedi: "Ey Hişam, müsəlman bir şəxsin qətlinə şərik olmaq səni sevindirərmi?" O, "Xeyr" deyə cavab verdi. Dedi: "Bəs mənim qətlimdə necə iştirak edirsən? Susmasan, bu mənim qətlimdir". O, susmadı və Əbul-Həsənin başına gələnlər oldu" ("Rical", Kəşşi, səh.231).

Əhli-Beytə (ə) müxlis olan bir şəxs bu imamın (r.a) qətlinə necə səbəb ola bilər?"

[3] "İxtiyaru mə`rifətir-rical", 2/789.

Cavab: Bu rəvayətin sənədi zəifdir. Raviləri arasında Cəfər ibn Məruf adlı şəxs vardır ki, onun inanılan şəxs olduğu tərcümeyi-hal kitablarında təsdiqini tapmayıb. Burada onun tək bir şəxs və ya bir adda olan fərqli şəxslər olmasının heç bir fərqi yoxdur. Belə ki, o, ya Cəfər ibn Məruf Səmərqəndidir ki, onu İbn Ğəzairi zəif sayaraq demişdir: "Cəfər ibn Məruf Əbul-Fəzl Səmərqəndi – Əyyaşi ondan çox sayda rəvayət nəql edib. Onun məzhəbində uyğunsuzluq vardı. Hədisləri gah qəbul edilir, gah da inkar olunur".[4]

Ya da Cəfər ibn Məruf Kəşşidir ki, "Rical"ın müəllifi öz kitabında ondan çox sayda rəvayət nəql etsə də, onun inanılan şəxs olması tərcümeyi-hal kitablarında sübuta yetməyib.

Rəvayətin sənədində həmçinin İsmail ibn Ziyad əl-Vasiti adlı ravi də vardır ki, o da halı məchul şəxsdir.[5]

Rəvayətin sənədinə göz yumsaq, onun mətni Hişam ibn Həkəmin İmam Musa ibn Cəfərin (ə) qətlinə səbəbkar olduğuna dəlalət edir. Çünki İmam (ə) həmin vaxtlarda onu müxaliflərlə bəhsdən çəkindirmişdi. Hişam bir ay bu işi tərk etsə də, yenidən bəhslərə qayıtmışdı. Sonda da İmamın (ə) başına gələnlər baş vermişdi. Lakin məlum olduğu kimi, rəvayətdə İmamın (ə) qətlinin məhz Hişamın səbəbindən baş verdiyinə heç bir dəlalət yoxdur, necə ki, İmamın (ə) həyat hekayəsindən də bu hadisələrin arasında bir əlaqənin olmadığı məlumdur.

* * *

İddia: "Gəlin birlikdə bu mətni də oxuyaq:

Muhəmməd ibn Fərəc Rüxxəci deyir: "Əbul-Həsənə məktub yazaraq Hişam ibn Həkəmin Allahın cisim olması və Hişam ibn Salimin (Cüvaliqi) isə Onun surəti haqda sözlərini soruşdum". Mənə belə cavab yazdı: "Özündən çaşqınlığı uzaqlaşdır və Şeytandan Allaha pənah apar. O iki Haşimin söylədikləri doğru deyildir" ("Üsulul-kafi", 1/105; "Biharul-ənvar", 3/288; "əl-Füsulul-mühimmə", səh.51).

Hişam ibn Həkəm Allahın cisim olduğunu, Hişam ibn Salim isə Onun surət və formaya malik olduğunu iddia edirdilər".

---

[4] "Rical", İbn Ğəzairi, səh.47.

[5] "Mö`cəmu ricalil-hədis, 19/278. Seyid Xoyi (r.ə) bu rəvayəti zəif saymışdır.

Cavab: Bu rəvayətin də sənədi zəifdir, çünki aradakı ravilər qeyd edilmədən birbaşa İmama (ə) məktub yazan şəxsdən nəql edilir. Kuleyni (r.ə) deyir: "Muhəmməd ibn Əli bu rəvayəti Muhəmməd ibn Fərəc Rüxxəciyə istinad edərək deyir...".

Muhəmməd ibn Fərəc İmam Rza, İmam Cavad və İmam Hadinin (onlara Allahın salamı olsun!) əshabındandır. Kuleynin bir çox hədisləri nəql etdiyi Əli ibn Muhəmməd ibn Abdullah ibn Bindar inanılan şəxsdir. O, Muhəmməd ibn Fərəc ər-Rüxxəcidən təbəqə baxımından uzaq olduğu üçün hədis rəvayət etməyib.

Sənədinə göz yumsaq, İmam Sadiq (ə) və İmam Kazımdan (ə) rəvayət olunan sübuta yetmiş və səhih rəvayətlərlə ziddiyyət təşkil etdiyinə görə doğru məcralara yozulmalıdır. Belə ki, onlar (ə) Hişam ibn Həkəmi üstün və əshablarının şeyxlərindən öndə tutmuşlar.

Burada Şeyx Məclisinin (r.ə) sözlərini nəql etmək yerinə düşər və onun sözləri məqsədimiz üçün yetərlidir.

Yazır: "Hər iki Hişamın məqamının uca olduğuna və onların bu sözlərdən uzaqlığına heç bir şübhə yoxdur. Seyid Mürtəza (q.s) "əş-Şafi" kitabında onlara nisbət verilən sözlərdən uzaq olduqlarına bir neçə güclü dəlillə etiraz etmişdir. Bəlkə də onlara bu sözləri müxaliflər, düşmənlər nisbət vermişlər. Necə ki, vaxtı ilə Zürarə və digər böyük hədis əshabına qarşı da qeyri-münasib fikirləri istinad edirdilər...".

Sonra yazır: "Məlum olur ki, o ikisinə nisbət verilən bu sözlər ya şiə ravi və alimlərin yanlışıdır, ya da bəhslərdə müxalifləri susdurduqlarına görə onların adına belə sözlər uydurmuşlar. İmamlar (ə) onların bu sözlərini ya məsləhətə görə, ya da onları qorumaq üçün inkar etməmişlər. Bu rəvayəti belə yozmaq mümkündür: Sənin iki Hişamın söylədiklərini iddia etdiyin sözlər doğru deyil. Yaxud: Sənin söylədiyin bu sözlər o iki Hişamın dedikləri deyildir. Əksinə, onların sözləri bunun tam əksidir. Həmçinin onların İmamlara (ə) tabe olduqları vaxtdan öncə belə fikirlərə sahib olmaları da mümkündür. Belə ki, deyilib: "Hişam ibn Həkəm İmam Sadiqlə (ə) görüşündən öncə Cəhm ibn Səfvanla eyni baxışa sahib idi. İmam Sadiqə (ə) tabe olduqda sonra tövbə etdi və haqqa qayıtdı". Bunu Kəracəki "Kənzul-fəvaid"də Allaha cisim istinad edənlərin sözlərini rədd edərkən deyir. Orada yazır: "Mövlamız Hişamın (r.ə) bu barədəki sözlərindən sonra fikrindən döndüyü, xətasını boynuna aldığı və

tövbə etdiyi haqda söhbətlər geniş yayılmışdır. Belə ki, İmam Cəfər ibn Muhəmməd (ə) Mədinəyə yola düşərkən onun, Hişamın qarşısı kəsilmiş və ona belə deyilmişdi: "Allahın cisim olduğunu iddia etdiyin müddətcə səni onun yanına buraxmamaq bizə əmr olunub". O isə demişdi: "Allaha and olsun, mən onu İmamımın (ə) sözünə uyğun olduğunu zənn edib söyləmişəm. Əgər bunu inkar edərsə, mən də tövbə etməyə hazıram". O, İmamla (ə) görüşdü və sonra İmam (ə) onun üçün xeyir dualar etdi".[6]

Muhəmməd Saleh Mazəndərani "Üsulul-kafi"inin şərhində yazır:

"Bilki, Əllamə Məclisi "əl-Xülasə"də hər iki Hişamı tərifləmiş və inanılan şəxs olduğunu bildirmişdir. İbn Tavus (r.ə) deyir: "Məlumdur ki, Hişam ibn Salim etiqadı düzgün və Əhli-Beytin (ə) vilayətində olan şəxs idi. Bəzi alimlər demişlər: "Kəşşinin Hişam ibn Salimdən Allahın surətinin olması, Adəmin Rəbbin timsalında xəlq olunduğu barədə iddia etdiyinin nəql olunduğu rəvayətin raviləri arasında Muhəmməd ibn İsa Həmədani vardır. O, zəif ravidir. Bəzi alimlərimiz demişlər: "Müxaliflərimiz o iki Hişamın böyük qədir-qiymətə malik olduqlarını gördükdə öz batil sözlərini onlara nisbət vermişlər". Bəzi müasirlər isə demişlər: "Zəif rəvayətlə nisbət verilənlərə görə Hişam ibn Salim üçün üzr axtarmağa ehtiyac yoxdur".[7]

* * *

İddia: "İbrahim ibn Muhəmməd Xəzzaz və Muhəmməd ibn Hüseyn rəvayət edirlər: "Əbul-Həsən Rzanın (r.a) yanına gəldik, Muhəmmədin öz Rəbbini otuz yaşlı gənc bir oğlan şəklində gördüyünün və iki ayağının olduğunun rəvayət edildiyini söylədik və dedik: "Hişam ibn Salim və Meysəmi deyirlər: "O, arxasınadək boşdur, qalan hissəsi isə doludur..." ("Üsulul-kafi", 1/101, "Biharul-ənvar", 4/40)".

Cavab: Əllamə Məclisi (r.ə) "Mir`atul-uqul"da yazır: "Üçüncü hədis (yəni – iddia sahibinin nəql etdiyi bu hədis) zəifdir".[8]

Belə ki, bu hədisin ravilərindən biri İbrahim ibn Muhəmməd əl-Xəzzazdır, tərcümeyi-hal kitablarında onu əhəmiyyətsiz hesab edirlər.

---

[6] "Mir`atul-uqul", 2/3, 5.
[7] "Şərhu üsulil-kafi", Mazəndərani, 3/230.
[8] "Mir`atul-uqul", 1/347.

Həmçinin ravilərdən biri Bəkr ibn Salehdir. O, Bəkr ibn Saleh ər-Razi əz-Zəbiydir. Zəif ravidir. Nəcaşi və İbn Ğəzairi onu zəif saymışlar. Onun tərcümeyi-halını əvvəldə qeyd etmişdik.

Eləcə də ravilər arasında Hüseyn ibn Həsən vardır ki, o, Bürd əd-Dinəvərinin oğludur.

Seyid Xoyi (r.ə) "Möcəmu ricalil-hədis" kitabında yazır: "Bu rəvayətlərin sənədindəki Hüseyn ibn Həsən əgər Muhəmməd ibn İsmailin ravisidirsə, demək o, Hüseyn ibn Həsən ibn Bürd əd-Dinəvəridir. O zaman Muhəmməd ibn İsmail - Bərməki ər-Razidir ki, Hüseyn ibn Həsən ibn Bürd əd-Dinəvərinin rəvayətlərində adı qeyd olunur. Muhəmməd ibn Yaqubun Muhəmməd ibn İsmaildən, onun da Hüseyn ibn Həsəndən, onun da Bəkr ibn Saleh istinadı ilə rəvayəti qeyd olunub...".

Sonra deyir: "Qəribədir ki, tərcümeyi-hal kitablarında bu şəxs barədə heç bir qeyd verilməyib".[9]

Xəbərin ravilərinin halı belə ikən, ictihad və fəqihlik iddiaçısı olan bir kəs Hişam ibn Həkəmi tərif və mədh edən səhih rəvayətləri görməzdən gələrək tənqid və ittiham etmək üçün bu rəvayətə necə etimad edə bilər?!

Rəvayətin sənədinə göz yumaq. Ravilər Allahın cisim olduğu fikrini iddia edənlərin Hişam ibn Həkəm, taqlı bir mömin və Meysəmi olduğunu deyir və həmin sözləri onlara nisbət verirlər. İmam (ə) isə bu fikrin batil olduğunu ərz edir, ancaq fikrin onlara nisbət verilməsinin doğru olub-olmadığına münasibət bildirmir. Bu isə özlüyündə həmin nisbətin yalan olduğu təsəvvürünü yaradır. Əks halda, İmamlar (ə) adətləri üzrə batil və zəlalət əhlinin fikirlərilə bərabər özlərini də məzəmmət etdikləri kimi, onları da tənqid edərdilər.

Əllamə Məclisi (r.ə) deyir: "Həmin fikrin bu böyük şəxslərə nisbət verilməsinə gəldikdə, bu barədə qarşıda söz açacağıq. Görünən odur ki, İmam (ə) həmin sözün batilliyini ərz edir, məsləhət baxımından həmin sözü söylədikləri iddia olunan şəxslərə etiraz etmir".[10]

---

[9] "Möcəmu ricalil-hədis", 5/211.
[10] "Mir`atul-uqul", 1/348.

İddia: "Məgər Allahın 30 yaşlarında bir kişi formasında və göbəyinədək içi boş olması düşünülə bilərmi?! Bu sözlər yəhudilərin Tövratdakı sözlərinə bənzəyir. Orada Allahın böyük cüssəli insan formasında olduğu deyilir. Bu fikirlər Tövratın "Yaradılış" bölməsində qeyd olunur. Bu tərz yəhudi əqidələri şiəliyə İmam Kazımın (r.a) qətlinə səbəb və şərik olan Hişam ibn Həkəm, Hişam ibn Salim, Şeytan Taq (!), Meysəmi və "İmamət" kitabının müəllifi Əli ibn İsmail tərəfindən daxil edilmişdir.

Əgər biz mötəbər saydığımız səkkiz səhih və digər kitablarımıza nəzər salsaq, həmin kitablarda bu şəxslərin rəvayətlərinin əsas yer tutduqlarını görəcəyik".

Cavab: İddia sahibinin istinad etdiyi hədislərin zəif olduğunu əvvəldə qeyd etdik. Belə hədislərə əsaslanıb hər iki Hişama, Tağın mömin şəxsinə və digərlərinə nisbət verilən iddiaları necə təsdiqləmək olar?

Bundan əlavə, müəllifin təqdim etdiyi həmin rəvayətlər Allahın cisim və surətinin olduğu fikrinin həmin möhtərəm şəxslərin özlərinin söylədiyinə deyil, onlara nisbət verildiyinə dəlalət edir. Belə ki, həmin iddialar onlardan nəql edilərək onlara nisbət verilmişdir. Bunun nə ifadə etdiyini isə bəhsimizdə izah etdik.

Təəccüblüsü odur ki, müəllif Allahın cisim olması barədə fikri bu iki şəxsə nisbət verir, halbuki, əhli-sünnə məzhəbində bu inkarolunmaz bir faktdır. Onlar Allahın Qiyamət günü bədirlənmiş ay kimi görüləcəyinə, peyğəmbərlərin görüb tanıyacaqları surətə malik olduğuna, ayaq pəncəsinin, üzünün, gözünün və s. olduğuna dəlalət edən səhih hədislər nəql edirlər. Mövzu ilə bağlı İbn Xüzeymənin "Tövhid" kitabına müraciət etməyiniz kifayətdir. Həmin kitabın bir neçə fəslinin başlığını sizə təqdim edirik:

4. Peyğəmbərin (s) xəbərinə əsasən, Allahın şəxsiyyətinin olmasının isbatı;

6. Allahın üzünün olmasının isbatı;

8. Rəbbimizin surətinin olması;

10. Allahın gözünün olmasının isbatı;

13. Yoxdan yaradan Allahın əlinin olmasının isbatı;

21. Xaliqimizin iki əlinin olduğunu bəyan və izah edən hədislər;

27. Uca Allahın göyləri, yeri və onun üzərində olanları barmağı üzərində saxlaması;

28. Uca Allahın barmaqlarının olmasının isbatı;

29. Allahın ayağının olmasının isbatı;

33. Uca Allahın səmada olmasını iqrar etməyin dəlilləri;

34. Rəbbin yerin səmasına endiyi isbat edən Hicaz və İraq hədisşünaslarının rəvayət etdikləri səhih hədislər;

38. Qiyamət günün bütün möminlərin Uca Allahı çılpaq gözlə görəcəklərinin bəyanı;

52. Rəbbimizin gülməsinin isbatı;

Bütün bunlar Tövratdakı fikirlərin isbatıdır və onlara tamamilə uyğundur.

"əl-Mədxəlu ila dirasətil-ədyan vəl-məzahib" kitabının müəllifi yazır:

Bənzətmə və surət verməyə gəldikdə, yəhudilərin bu barədə Uca Allah nisbət verdikləri sifətlər belədir:

1. Allahın üzü var; Uca Allah Musaya buyurur: "Mənim üzümü görməyə sənin qüdrətin yetməz. Çünki bir insanın Məni görüb, sonra yaşaması mümkün deyildir".

2. Allahın iki gözü vardır; "Padşahlar" bölümünün II fəslində yazılıb: "Ey Rəbbim, iki gözünü aç və bax".

3. Allahın göz qapaqlarının olması; "Zəbur"da yazılıb: "Rəbb səmadadır, səxavətlidir, Onun baxan iki gözü və Adəm övladlarını imtahan edən iki göz qapağı vardır".

4. İki qulağı vardır; "Rəqəmlər" kitabı: "Xalqlar sanki Rəbbin iki qulağına şər işlərlə şikayətlər edirdilər".

5. Burnunun olması; "Ey Rəbb, burnunun yelilə sular toplandı".

6. Ağzının olması; "Ancaq, ey bəndəm Musa, belə deyildir. Ağızı üstə bir ağız və bir gözü var ki, onunla danışıram".

7. Barmaq ucundan dirsəyədək qolunun olması; "Çıxış" kitabında yazılıb: "Ya Rəbb, Sənin qolunun əzəmətinə xatir onlar susmuşlar".

8. Barmağının olması; "Rəbb mənə Allahın Öz barmağı ilə yazdığı iki daş lövhəni verdi".

9. İki ayağının olması; Əş`iya peyğəmbər deyir: “Rəbb beləmi söylədi? Səmalar kürsü, yer isə onun iki ayağının dayandığı məkandır”.

10. Qəlbinin olması; “Günün xəbərləri” fəslində yazılıb: “Allah buyurdu: “Mən bu evi seçmiş və müqəddəs qılmışam ki, adım əbədi olaraq yad edilsin, hər gün gözlərim və qəlbim orada olsun”.

11. Səsinin olması; “Yaradılış kitabında yazılıb: “Adəm və Həvva cənnətdə gəzərkən Rəbb olan ilahın səsini eşitdilər”.

12. Allah səmada məskunlaşıb və sanki O, yerdən uzaqdır; “Rəbb Musaya dedi: “Siz mənim səmada olduğumu və danışdığımı gördünüz”.

13. Dumanda məskunlaşması; “Günün xəbərləri” fəslində yazılıb: “O zaman Rəbb dedi ki, O, dumanda (göz görməyən tüstülü yerdə) məskunlaşmışdır”.

14. Dağların başında və yüksəkliklərdə məskunlaşmışdır; “Gözlərimi dağların başına – Rəbbin qatından gələn yardım və köməyimə tərəf qaldırıram”.

15. Deyilir: Allah toplaşma çadırının üzərində görünən buludda qərar tutmuşdur; “Rəqəmlə” kitabı: “Allah yəhudiləri Sina səhrası ilə apararkən onların önündə, toplanma çadırının üzərində görünən buludda zahir olur, bir yerdən digərinə hərəkət edirdi”.

16. Toplanma çadırının içindəki Əhd sandığının örtüyünün altında qərarlaşması;

17. Deyilir: Allah Süleymanın Qüdsdə (Yerusəlimdə) tikdirdiyi böyük məbəddə məskunlaşıb.

18. Stul üzərində əyləşməsi: “Padşahlar” kitabında yazılıb: “Rəbbi stulunda əyləşmiş halda gördüm”.

Xülasə, belə təsəvvür yaranır ki, Uca Allah bəşər övladı kimi məhdud cismə sahib bir varlıqdır, oturur, enir, qalxır, gedir, gəlir, daxil və xaric olur, görüşür, qarşılaşır, sevinir və gülür, kədərlənir və məyus olur, pərt və peşman olur, qəzəblənir və hirslənir, istehza edərək gülür, aldadır”.[11]

Əhli-sünnənin yəhudi etiqadına uyğun olan əqidələrindən biri də Adəmi Öz surətində yaratmasıdır.

Buxari, Müslim, İbn Hibban öz “Səhih”lərində, Əhməd, Əbu Əvanə, Əbd ibn Hümeyd “Müsnəd”lərində öz istinadları ilə Əbu Hüreyrədən nəql edirlər: “Allahın

[11] “əl-Mədxəlu ila dirasətil-ədyan vəl-məzahib”, 1/185.

elçisi (s) buyurdu: “Allah Adəmi Öz surətində xəlq etdi, onun uzunluğu altmış zira idi. Onu xəlq etdikdə buyurdu: “Get və bu şəxslərə salam ver. Onlar orada əyləşmiş mələklərdirlər. Salamının cavabında sənə nə söyləyəcəklərini dinlə. Belə ki, bu, sənin və nəslinin salamı olacaq”. Adəm getdi və “əs-Səlamu əleykum” dedi. Mələklər də onun salamına “və rəhmətullah” (və Allahın bərəkəti olsun!) sözünü əlavə etdilər. Peyğəmbər (s) sonra buyurdu: “Cənnətə daxil olan hər kəs Adəmin surətində və altmış zira boyunda olacaq. Zaman keçdikcə insanların boyu qısalmışdır”.[12]

Müslim “Səhih”ində, Əhməd “Müsnəd”də, İbn Hibban, İbn Əbu Asim, Hümeydi və digərləri öz kitablarında Əbu Hüreyrəyə istinadən nəql edirlər: “Allahın elçisi (s) buyurdu: “Biriniz qardaşı ilə döyüşdükdə onun üzündən (üzünə vurmaqdan) çəkinsin. Belə ki, Uca Allah Adəmi Öz surətində yaratmışdır”.[13]

Buxari “əl-Ədəbul-mufrəd”də, Əhməd “Müsnəd”də, İbn Əbu Asim “Kitabus-sünnə”də Əbu Hüreyrədən nəql edirlər: “Allahın elçisi (s) buyurdu: “Bir-birinizə “Allah sənin üzünü eybəcər etsin!” və ya “Sənin üzünə oxşayan bir üz yoxdur!” kimi sözlər söyləməyin. Belə ki, Allah Adəmi Öz surətində xəlq etmişdir”.[14]

İbn Əbu Asim Əbu Hüreyrədən nəql edir: “Allahın elçisi (s) buyurur: “Biriniz qardaşı ilə savaşdıqda onun üzündən (üzünə vurmaqdan) çəkinsin. Belə ki, Uca Allah Adəmi Öz üzünün surətində yaratmışdır”.[15]

Bütün bunlar yəhudi əqidəsinə tam uyğundur. Tövratın “Köhnə əhd”, “Yaradılış” kitabının birinci fəslində belə qeyd edilir: “Allah dedi: “İnsanı Öz surətimizdə, bizə bənzər düzəltdik ki, dənizin balıqlarına, səmanın quşlarına, davarlara, yer üzünə və

---

[12] “Səhih”, Buxari, 2/1023, 4/1959; “Səhih”, Müslim, 4/2183; “Müsnəd”, Əhməd ibn Hənbəl, 2/315, 323; “Müsnəd”, Əbu Əvanə, 1/188; “Səhih”, İbn Hibban, 14/33; “Müsnəd”, Əbd ibn Hümeyd, səh.417.

[13] “Səhih”, Müslim, 4/2017; “Səhih”, İbn Hibban, 12/420, 13/18; “Müsnəd”, Əhməd, 2/244, 463, 519; “Müsnəd”, Əbd ibn Hümeyd, səh.283; “Müsnəd”, Hümeydi, 2/476; “Kitabus-sünnə”, 1/227-230; “İ`tiqadu əhlis-sünnə”, 3/423; “Silsilətul-əhadisis-səhihə”, 2/518. Albani “Kitabus-sünnə”nin haşiyəsində yazır: “Sənədi səhihdir, Müəllif Şeyxin özündən savayı ravilərin hamısı Buxari və Müslimin raviləridir. Şeyxin özü isə inanılan (siqə) ravidir”.

[14] “əl-Ədəbul-mufrəd”, səh.71; “Müsnəd”, Əhməd, 2/251, 434; “Kitabus-sünnə”, 1/229; “Müsnəd”, Hümeydi, 2/476; “İ`tiqadu əhlis-sünnə”, 3/422, 423; “Tarixu Bağdad”, 2/220, 3/74; “əs-Sifat”, Dərəqutni, 2/35. Albani “Kitabus-sünnə”nin haşiyəsində yazır: “İstinadı həsən səhihdir, raviləri inanılan (siqə) şəxslərdir. Həmçinin “əl-Ədəbul-mufrəd”də də bunu həsən hesab etmişdir” (səh.85).

[15] “Kitabus-sünnə”, 1/227-228. Albani haşiyəsində yazır: “İstinadı həsən, səhihdir. Müəllif Şeyxin özündən savayı ravilərin hamısı Buxari və Müslimin raviləridir. Şeyxin özü isə inanılan (siqə) şəxsdir”. “əl-Mö`cəmul-övsat”, 6/21.

yer üzündə gəzən heyvanlara hakim olsun. Beləliklə, Allah insanı Öz surətində xəlq etdi, onlar kişi və qadın olaraq Onun surətindədir".

"Yaradılış" kitabının beşinci fəslində isə yazılıb: "Allah insanı yaradanda onun əməlini Allaha bənzər yaratdı. Onları kişi və qadın yaratdı. Yaratdığı gün mübarək qılıb adını Adəm qoydu".

Görəsən, müəllif əhli-sünnə kitablarında dolub-daşan bu yəhudi etiqadlarına nə söyləyəcək?!

Kim daha artıq məlumat əldə etmək istəsə, "Abdullah ibn Səba" adlı kitabımıza müraciət edə bilər. Biz orada bu mövzunu tam əhatəli şəkildə qeyd etmişik.

İddiaçı müəllifin **"...Əgər biz mötəbər saydığımız səkkiz səhih və digər kitablarımıza nəzər salsaq, həmin kitablarda bu şəxslərin rəvayətlərinin əsas yer tutduqlarını görəcəyik"** sözünə gəldikdə, onun iddialarını bizim dörd mötəbər kitablarda mövcud olan Hişam ibn Həkəmin 167,[16] Tağın mömininin 10-dan artıq olmayan[17] və Əli ibn İsmail Meysəminin cəmi 26[18] rəvayətinin olduğu rədd edir. Halbuki dörd mötəbər kitabımda mövcud olan hədislərin ümumi sayı 40 mindən artıqdır.

Bəs bu şəxslərin rəvayətləri həmin kitablarda necə əsas yer tutur?!

---

[16] "Mö`cəmu ricalil-hədis", 19/295.
[17] "Mö`cəmu ricalil-hədis", 17/303-304.
[18] "Mö`cəmu ricalil-hədis", 11/278.

Zürarə ibni Əyun barədə gələn şübhələrə cavab

İddia: "Zürarə ibn Ə`yun:

Şeyx Tusi onun barəsində yazır: "Zürarə xristian ailəsindəndir. Onun babası Sunsundir. Subsun olduğu da deyilib. Xristian rahibi idi. Atası isə Bəni-Şeyban qəbiləsindən bir şəxsin rumlu köləsi olub" ("əl-Fehirist", səh.104)".

Cavab: İddia edən şəxs Şeyx Tusinin (r.ə) sözlərinin bir hissəsini düzgün nəql etsə də, bir hissəsini təhrif etmişdir. Şeyxin sözlərini sizə təqdim edirik:

"Zürarə ibn Ə`yun. Adı Əbdü Rəbbihdir, künyəsi Əbul-Həsəndir. Zürarə isə onun ləqəbidir. Atası Ə`yun ibn Sunsun Bəni-Şeyban qəbiləsində bir şəxsin rumlu köləsi idi, Quranı öyrənmiş və azad edilmişdi. Ağası ona nəsəbinə daxil olmağı təklif etmiş, Ə`yun isə imtina etmiş və demişdi: "Dostluğumu qəbul et...".[19]

Şeyx Tusi (r.ə) Zürarənin ailəsinin xristian olduğunu qeyd etməmişdir. Onun Quranı öyrənməsi və ağasının ona öz nəsəbinə daxil olmağı təklif etməsi müsəlman olduğuna dəlildir. Həmçinin Zürarənin anası da xristian kimi tanınmamışdır.

Bəli, onun babası Bizans şəhərlərindən birində rahib idi. Ancaq bu, Zürarənin böyüyüb boya-başa çatdığı ailəsinin xristian olduğu mənasını verməz.

Şübhə yoxdur ki, atasının və özünün müsəlman olduğu təsdiqləndiyi halda bu fakt heç bir zərər yetirməz. Çünki müsəlman olmaq keçmişi silib aradan aparır. Belə ki, Peyğəmbərin (s) bir çox səhabələri, xüsusilə də Əbu Bəkr, Ömər və Osman da cahiliyyət dövründə bütlərə ibadət edirdilər. Həmçinin səhabələr arasında əvvəllər yəhudi və xristian olanlar da vardır. Amma bunlara baxmayaraq əhli-sünnə alimləri onların ədalətli və gözəl müsəlmanlar olduğuna hökm etmiş, Allahın haram və halal məsələlərində onları etimadlı şəxslər saymışlar. Bunlar inkaredilməz faktlardır.

Əgər özünün və atasının xristian olduğu isbatlanmadığı, yalnız babasının rahib olduğu təsdiqləndiyi halda Zürarənin rəvayətlərini qəbul etmək müəllifə ağır gəlirsə, o zaman Abdullah ibn Salamın, Təmim Əd-Darinin, Vəhəb ibn Münəbbihin, Kə`bul-əhbarın və digər əslən yəhudi olan səhabələrin rəvayətlərini qəbul etmək ona niyə ağır gəlmir?!

---

[19] "əl-Fehrist", səh.133.

Əgər Zürarənin ailəsinin xristian olması ona bir ləkə və tənqid səbəbidirsə, bəs nə üçün Əbu Hənifənin ailəsinə görə onu tənqid etmir?! Halbuki Əbu Hənifə xristian ailəsinin övladı idi.

Xətib Bağdadi "Tarixu Bağdad" kitabında Məhbub ibn Musadan nəql edir: "İbn Əsbatın belə dediyini eşitdim: "Əbu Hənifə dünyaya gələrkən atası xristian idi".

əs-Saci isə deyir: "Muhəmməd ibn Müaviyə əz-Ziyadinin belə dediyini eşitdim: "Əbu Cəfərin belə dediyini eşitdim: "Əbu Hənifənin adı Ətik ibn Zutrə idi. O, özü özünü Numan, atasını isə Sabit adlandırmışdır".

Muhəmməd ibn Əyyub əz-Zari deyir: "Yezid ibn Zərinin belə dediyini eşitdim: "Əbu Hənifə nəbətəlidir[20]".[21]

Əhli-sünnə hədis hafizləri arasında da xristian ailədə dünyaya gəlmiş şəxslər vardır ki, bunlardan biri Zəkəriyya ibn Ədiyydir.

Zəhəbi "Təzkirətul-huffaz"da yazır: "(m,t,s,q) Zəkəriyya ibn Ədiy ibn Salt ibn Bistam. Gözəl hafiz, saleh bəndə Əbu Yəhya ət-Teyminin azad edilmiş köləsidir, kufəlidir, Bağdada köçüb yaşamışdır, Bəni-Teymə bağlıdır. Atası xristian idi. Deyilib ki, atası yəhudi idi və müsəlman olmuşdu. O, Misirdə məskunlaşan Yusif ibn Ədiyin qardaşıdır. Həmmad ibn Ziyad, Şüreyk əl-Qazi, Əbu Müleyh ər-Riqqi, İbn Mübarək, Yezid ibn Zəri`, Cəfər ibn Süleyman və onların İraq və Cəzirədəki müasirlərindən hədislər nəql etmişdir. Ondan isə Buxari ("Səhih"dən başqa kitablarda), İbn Rahəveyh, əd-Darəmi, Müaviyə ibn Saleh əl-Əş`əri, Abbas əd-Duri, Əbd ibn Hümeyd və digərləri hədis rəvayət ediblər. Onun hədisləri Əbu Davudun "Sünən"indən savayı digər kitablarda var. Sözlərini isbatlayan şəxslərdən biridir, məsələsinə etinasızlıq olub, Əbu Nüeym onun barəsində xəbər verməyib. İbrahim ibn Abdullah ibn Cüneyd deyir: "Mən eşitdiyim halda Əbu Davud Nəhəvi Yəhya ibn Muinə dedi: "Eşitmişəm ki, Əbu Nüeymdən Zəkəriyya ibn Ədiyy barədə soruşulub və o: "O hara, hədis hara! O, Tövratı daha yaxşı bilir" deyə cavab verib". Yəhya ibn Muin dedi: "Zəkəriyyədə bir müşkül yoxdur, atası yəhudi idi, müsəlman olmuşdur".[22]

Belə hafizlərdən biri də Abdullah ibn Əbul-Həsən əl-Cübbaidir.

---

[20] Nəbət Ərəbistan yarımadasında yaşayan yəhudi qəbiləsi idi – Tərc.
[21] "Tarixu Bağdad", 13/324-325.
[22] "Təzkirətul-huffaz", 1/395.

Zəhəbi "Siyəru ə`lamin-nübəla"da yazır: "Nümunəvi imam Əbu Muhəmməd Abdullah ibn Əbul-Həsən ibn Əbul-Fərəc əş-Şami, əl-Cübbai, Cübbə qəsəbəsindən, Trablus işçilərindəndir. Atası xristian idi. Oğlu kiçik yaşlarında olarkən atası İslamı qəbul etdi, Quranı əzbərlədi, 540-cı ildə 21 yaşında ikən Bağdada gəldi, Şeyx Əbdülqadirlə yoldaş oldu, İbn Təlayədən və İbn Nasirdən, İsfəhanda Əbul-Xeyr Bağbandan və Məsud əs-Səqəfidən və başlarından hədis dinlədi, üsul elmini öyrəndi, İsfahanı özünə vətən qərar verdi. Hədisləri qəbul olunurdu, ali dərəcəsi vardı, doğru danışan idi və etina olunurdu".[23]

Onlardan biri də Davud ibn Əbdürrəhman əl-Əttardır.

İbn Hibban "əs-Siqat" kitabında yazır: "Davud ibn Əbdürrəhman əl-Əttar, məkkəlidir, künyəsi Əbu Süleymandır, İbn Xeysəmdən, Əmr ibn Dinardan rəvayət etmiş, İbn Mübarək və Əhməd ibn Yunis də ondan nəql etmişlər. Bacarıqlı şəxs idi. 174-cü ildə vəfat etdi. Atası xristian idi, ətir satırdı, İslamı qəbul etmişdir. O, şamlıdır. Məkkəyə gəldikdən sonra 100-cü ildə orada Davud dünyaya gəldi, Məkkənin fəqih və hədis alimlərindən birinə çevrildi".[24]

Həmçinin Həsən ibn Davud ibn Babişad da onlardan biridir.

Xətib Bağdadi yazır: "Həsən ibn Davud ibn Babişad ibn Davud ibn Süleyman Əbu Səid əl-Misri. Bağdada gəlmiş, qazi Əbu Abdullah Seymuridən Əbu Hənifənin fiqhini öyrənmiş, oxuduğu müddətdə orada qalmışdır. Güclü zəkaya və gözəl fəhmə malik idi, bir neçə dəfə oxumaqla Quranı əzbərləmiş, ədəbiyyat, riyaziyyat, cəbr, qrammatika kimi elmlərin bir hissəsini hifz etmiş, Misirdə Əbu Muhəmməd ibn Nəhhasdan və onun təbəqəsində olanlardan hədis yazmış, həmçinin ondan hədislər rəvayət edilmişdir. Eləcə də məndən hədis yazmışdır. İnanılan, gözəl əxlaqlı və geniş ağıla sahib şəxs olub. Atası yəhudi idi, sonra İslamı qəbul etmiş və gözəl müsəlman olmuşdur. Elm əhli olaraq yad edilir. O, əslən farsdır".[25]

Belə şəxslərin sayı olduqca çoxdur, onların hamısının adını burada sadalamağa lüzum görmürük. Adlarını qeyd etdiklərimiz sübut üçün kifayətdir. Bu şəxslər əhli-sünnə nəzərində Zürarənin şiələr nəzdindəki məqama sahib olmasalar da, atası

---

[23] "Siyəru ə`lamin-nübəla", 21/488.
[24] "Kitabus-siqat", 6/286.
[25] "Tarixu Bağdad", 7/307.

yəhudi və ya xristian olan belə şəxslərin əhli-sünnə nəzərində etimad görmələri dəlil olaraq bizə yetərlidir. Hal belə olduqda, babası xristian olduğuna görə Zürarəni necə tənqid edə bilərlər?!

* * *

İddia: "Zürarə bu sözləri söyləyən şəxsdir: "Əbu Abdullahdan təşəhhüd haqqında soruşdum... Oradan ayrıldıqda onun saqqalına yelimi buraxdım və dedim: "Heç vaxt nicat tapmaz!" ("Rical", Kəşşi, səh.142)".

Cavab: Bu kitabın əvvəlki bəhslərində qeyd edilən rəvayətin sənədinin zəif olduğunu və bu ibarələrdə Zürarənin heç bir qüsurunun olmadığını, məqsədinin başqa şəxs olduğunu izah etdik. Həmin bəhsə müraciət edə bilərsiniz.

* * *

İddia: "Zürarə həmçinin deyir: "Allaha and olsun, əgər Əbu Abdullahdan eşitdiyim hər şeyi danışsaydım, kişilərin cinsi alətləri taxtanın üzərində şişərdi" ("Rical", Kəşşi, səh.123)".

İddia sahibi bu sözə haşiyə yazaraq deyir: **"Bu, onun tərəfindən Əbu Abdullaha qarşı səsləndirilən bir ittihamdır. Məqsədi isə budur ki, Əbu Abdullah ona kişilərin şəhvətini qaldıracaq sözlər danışmışdır ki, bunları dinləyənlər özlərini taxta ilə də olsa, sakitləşdirməsələr, özlərinə gələ bilməzlər".**

Cavab: Rəvayətin sənədinə göz yumaq, "...kişilərin kişilikləri taxtanın üzərində şişərdi" sözündəki məqsəd budur ki, "kişilərin" – yəni güc sahibi olan kişilər, burada vəsf olunana əlavə sifət izafə edilir; "...taxtanın üzərində şişərdi" – yəni onlar taxta üzərinə çarmıxa çəkilər və orada bədənləri şişənədək tərk edilərdilər.

Bu mənanı Seyid ibn Tavus "əl-İqbal" kitabında da qeyd edir. O, İmam Sadiqin (ə) Yunis ibn Yəquba olan bu sözlərini nəql edir: "Ey Yunis, Şaban ayının on beşi İmam Hüseyni (ə) ziyarət edən hər bir möminin bütün keçmiş günahları bağışlanır, onlara "Əməllərinizi yenidən (ağ səhifədən) başlayın" deyilir". Dedim: "Bütün bunlar İmam Hüseyni (ə) Şaban ayının on beşi ziyarət edən şəxslər üçündür?" Buyurdu: "Ey Yunis, əgər İmam Hüseyni (ə) ziyarət etmək üçün oraya gələnlər üçün ayrılan mükafatları insanlara xəbər versəm, kişilərin kişilikləri taxtalar üzərinə qalxardı".

Ardınca isə deyir: "İmamın "...kişilərin kişilikləri taxtalar üzərinə qalxardı" sözü – yəni onların şaban ayının on beşi İmam Hüseynin (ə) ziyarətinin fəzilətilə bağlı nəql etdiklərinin əzəmətinə və böyüklüyünə, Allahın verəcəyi böyük savablara və axirətdəki mükafatlara görə bunu anlamayan avam kəslər onları taxtalar üzərində çarmıxa çəkərdilər".[26]

Əllamə Məclisi (r.ə) "əl-Bihar"da bunu daha da gözəl təqdim edir:

"İbn Tavusun (r.ə) sözlərinə əsasən, "kişilik" kəlməsini "kişilər" kəlməsinə sifət olaraq əlavə edilməsi kişidəki kişilik xüsusiyyətlərinin möhkəmliyini, xeyrə bağlılığını və səhlənkarlığa yol verməməsinin göstəricisidir...

Deyilib: Məna budur ki, onlar bu işə verdikləri əhəmiyyətə görə minikləri olmasa belə, taxta üzərinə oturub oraya gələrlər. Həmçinin deyilib: Ziyarət əsnasında onlara (cənnətdə) ayrılan mükafatlar, ehtiraslar və evlilikləri eşidib cinsi alətləri üzərində oturduqları taxtaya yapışar. Yaxud: Onların eşitdikləri çoxsaylı fəzilət və məqamlar səbəbindən qayıtdıqdan sonra günaha cürət edər, hər taxtaya belə şəhvətlə yanaşarlar ki, bu da onların günaha olan cürət və etinasızlıqlarının ifadəsidir. Ancaq üstün olan Seyid ibn Tavusun (r.ə) rəyidir".[27]

Buradan məlum olur ki, Zürarənin bu sözlərdəki məqsədi heç də iddiaçı müəllifin bu kəlmənin mənası ilə bağlı qeyd etdikləri deyildir. Çünki taxta üzərində şəhvət sakitləşdirməyin heç bir mənası yoxdur. Zürarə demək istəyir ki, əgər İmam Əbu Abdullahdan (ə) eşitdiyim hər sözü sizə danışsaydım, bu fikirlərinizə görə sizi çarmıxa çəkərdilər.

* * *

İddia: "İbn Miskandan nəql edilir: "Zürarənin belə dediyini eşitdim: "Allah Əbu Cəfərə mərhəmət etsin! Ancaq Cəfər isə, qəlbimdə ona qarşı dönüklük var". Dedim: "Zürarəni bu hala gətirən səbəb nədir?" Dedi: "Çünki Əbu Abdullah onun rəzilliklərini ortaya çıxarmışdı" ("Rical", Kəşşi, səh.131)".

Cavab: Bu rəvayətin sənədi zəifdir. Raviləri arasında Cəbrail ibn Əhməd əl-Fariyabi vardır ki, onun inanılan şəxs olması tərcümeyi-hal kitablarında sübuta yetməmişdir.

---

[26] "İqbalul-ə`mal", səh.225-226. Hədis "Vəsailuş-şiə" kitabında rəvayət olunub (10/366).
[27] "Biharul-ənvar", 101/95.

Bu rəvayətin ravilərindən biri də Muhəmməd ibn İsa əl-Übeydidir. Onun inanılan şəxs olmasında fikir ayrılığı vardır. Zürarəni tənqid edən rəvayətlərin əksəriyyəti məhz ondan nəql edilmişdir. Ona görə də Seyid Əhməd ibn Tavus özünün "Həllul-işkal" kitabında yazır: "Muhəmməd ibn İsa Zürarə barəsində çox söz danışmışdır. Əgər Zürarə ədalətli şəxs dərəcəsində olmasaydı, bütün bu gümanlar sürətlə ona qarşı ittihamlara çevrilərdi. Belə ki, barəsində tənqidi sözlər vardır".[28]

Rəvayətdə qeyd edilən "...qəlbimdə ona qarşı dönüklük var" sözünə gəldikdə, ərəbcə mətndə müəllifin iddia etdiyi kimi, "dönüklük" mənasını ifadə edən "ləftə" deyil, "ləənnə" kəlməsi qeyd olunub.

Mir Daməd bu kəlmənin izahında deyir:

"Zürarənin "...qəlbimdə ona qarşı "ləənnə" var" sözündəki "ləənnə" kəlməsinin əvvəlindəki "lə" təkid üçündür, sonra gələn "əyn" hərfi üzərində həm "ə", həm də "u" səsi ilə oxunur. Yəni, "Qəlbimdə ona qarşı bir etiraz və irad vardır". Yaxud "Qəlbimdə bir həyəcan və narahatlıq vardır". Və ya: "Qəlbimdə səbəbini bilmədiyim ani bir etiraz və qarışıqlıq vardır". Belə ki, "Mucməlul-luğət"də ("ənnə" kəlməsindən istifadə edilməklə) deyir: "Onu bir göz qırpımı qədər gördüm"."[29]

Rəvayətdəki "Çünki Əbu Abdullah onun rəzilliklərini ortaya çıxarmışdı" sözünə gəldikdə, bu, İmamın (ə) deyil, ravinin sözləridir. Ola bilsin ki, "rəzillik" sözündə məqsəd İmam Sadiqin (ə) Zürarə haqqında söylədiyi mənfi sözlərdir. İnşallah, qarşı həmin sözləri təhlil edəcəyik.

* * *

İddia: "Ona görə də Əbu Abdullah onun barəsində deyir: "Allah Zürarəyə lənət eləsin!" (səh.133). Həmçinin deyir: "Allah Büreydə və Zürarəyə lənət eləsin!" (səh.134)".

Cavab: Bu lənətin izahını qarşıda qeyd edəcəyik. Belə ki, bu lənət İmam Sadiq (ə) tərəfindən Zürarənin ünvanına onun həyatı üçün qorxduğu vaxta təqiyyə olaraq deyilmişdir.

* * *

[28] "ət-Təhrir", İbn Tavus, səh.127.

[29] Mir Damədin "İxtiyaru mə`rifətir-rical" kitabında haşiyəsi, 1/356.

İddia: "Həmçinin Əbu Abdullah (r.a) buyurur: "İlahi, əgər cəhənnəm dayaz bir yer olsaydı, Əy`un ibn Sunsunun ailəsi onu genişləndirərdi" (səh.133)".

Cavab: Bu rəvayətin sənədi zəifdir. Kəşşi bunu Əbul-Həsən Muhəmməd ibn Bəhr əl-Kirmani ər-Rəhni ət-Tərmaşiridən rəvayət edib. Həmin şəxs isə qəlbi nifrətlə dolu ğulatlardandır.

Şeyx Tusi "əl-Fehrist"də yazır: "Muhəmməd ibn Bəhr ər-Rəhni Sicistan əyalətindəndir. Kəlamçı, hədis alimi və fəqih olub. Ancaq ğulatlıqda ittiham olunub".[30]

İbn Ğəzairi yazır: "Muhəmməd ibn Bəhr ər-Rəhni əş-Şeybani Əbul-Həsən ən-Nərmaşiri – zəifdir, məzhəbində həddi aşmaq vardır".[31]

Nəcaşi deyir: "Muhəmməd ibn Bəhr ər-Rəhni Əbul-Həsən əş-Şeybani, Kirman vilayətinin Tərmaşir qəsəbəsində məskunlaşıb. Əshabımızdan bəziləri demişlər: "Onun məzhəbində həddi aşmaq vardı, hədisləri kim tərəfindən deyildiyi cəhətdən deyil, məna cəhətdən salamatlığa yaxındır".[32]

Bu rəvayətin ravilərindən biri də Əbul-Abbas əl-Müharibi əl-Cəzridir. O, tərcümeyi-hal kitablarında barəsində əhəmiyyətli fikir söylənməyən şəxsdir.

Həmçinin ravilərdən biri də Füzeyl ər-Rəsandır, onun inanılan şəxs olması tərcümeyi-hal kitablarında isbatlanmayıb.

Bundan əlavə, Kəşşi bu rəvayəti nəql etdikdən sonra ardınca bu sözləri yazır: "Muhəmməd ibn Bəhr ğulatdır, Fəzalə isə Yaqubun ravilərindən deyil, bu hədisə artırma vardır və məcrası dəyişdirilmişdir".[33]

Zürarə və digərlərinin tənqidi üçün belə bir hədisə necə etimad bəsləmək olar?!

* * *

İddia: "Həmçinin deyir: "Zürarə azmış və üzərində Allahın lənəti olduğu halda öləcək" (səh.134)".

Cavab: Bu hədisin sənədi zəifdir. Raviləri sırasında Cəbrail ibn Əhməd vardır, əvvəldə də qeyd etdiyimiz kimi, o, Fariyabidir. Tərcümeyi-hal kitablarında inanılan şəxs olması sübuta yetməyib.

---

[30] "əl-Fehrist", Tusi, səh.208.
[31] "Rical", İbn Ğəzairi, səh.98.
[32] "Rical", Nəcaşi, 2/303, "Hicriyyə" mətbəəsi, səh.271.
[33] "İxtiyaru mə`rifətir-rical", 1/363.

Həmçinin ravilərdən biri əl-Übeydidir ki, o da Muhəmməd ibn İsadır. Yuxarıda onun barəsində ixtilafın olduğunu qeyd etdik.

* * *

İddia: "Eləcə də Əbu Abdullah buyurur: "Bu Zürarə ibn Ə`yun, Allaha and olsun ki, Quranda Allahın belə vəsf etdiyi şəxslərdəndir: "Onların etdikləri hər hansı bir (yaxşı) əməli Biz qəsdən (havada uçan) dağınıq zərrələrə (toz dənələrinə) döndərərik!" ("əl-Furqan" surəsi, ayə 23.) ("Rical", Kəşşi, səh.136)".

Cavab: Rəvayətin raviləri bunlardır: Muhəmməd ibn Məsud Cəbrail ibn Əhməddən, o da Musa ibn Cəfərdən, o da Əli ibn Əşyəmdən, o da bir şəxsdən, o da Əmmar əs-Sabatidən.

Ravilər sırasında "bir şəxs" olduğu üçün rəvayət mürsəldir. Bundan əlavə, ravilər arasında Cəbrail ibn Əhməd vardır ki, onun tərcümeyi-halını yuxarıda qeyd etmişik.

Həmçinin ravilərdən biri Əli ibn Əşyəmdir. O, Əli ibn Əhməd ibn Əşyəmdir. Tərcümeyi-hal kitablarında onun inanılan şəxs olması sübuta yetməyib. Nəinki, Şeyx Tusi (r.ə) onun məchul şəxs olduğunu bildirib. Eləcə də bir dəstə alimimiz onu zəif sayıb. Onlardan Mühəqqiq Hilli "əl-Mö`təbər"də zəif olduğunu deyir və bu sözü Nəcaşinin "əl-Müsənnifun", İbn Fəhdin "əl-Muhəzzəb", Şəhidus-Saninin "əl-Məsalik" kitablarına nisbət verilir, həmçinin sonrakı alimlərə və digərlərinə istinad edilir".[34]

Ravilər arasında Musa ibn Cəfər də vardır ki, onun da inanılan şəxs olması tərcümeyi-hal kitablarında isbatlanmayıb. O, bir dəstə şəxsin arasında qeyd edilir ki, onlardan heç biri inanılan şəxs qismində təsdiqlənməyib.[35]

* * *

İddia: "Həqiqətən də bəzən bir qövmə iman borc olaraq verilir, sonra da geri alınır. Qiyamət günü belə şəxslərə "İman borc verilmiş kəslər" deyiləcək. Zürarə ibn Ə`yun da onlardandır" (səh.141)".

Cavab: Bu hədisin sənədi zəifdir: Muhəmməd ibn Yəzdaddan, o da Muhəmməd ibn Əli ibn Həddaddan, o da Müs`ədə ibn Sədəqədən.

---

[34] "əl-Mö`təbər", 1/292; "əl-Mühəzzəb", 1/182; "əl-Məsalik", 3/394.
[35] "Mö`cəmu ricalil-hədis", 19/31-37.

Kəşşinin Muhəmməd ibn Yəzdaddan nəql etdiyi rəvayətlərin əksəriyyəti inanılan şəxs olan Muhəmməd ibn Məsud əl-Əyyaşi,[36] ya Kəşşilərdən olan Muhəmməd ibn Həsən və Osman ibn Hamid[37] vasitəsilədir. Sonuncu iki şəxsin inanılan şəxs olduqları tərcümeyi-hal kitablarında sübuta yetməyib.

Bir az dərin araşdırdıqda Kəşşinin (r.ə) öz kitabında nəql etdiyi bəzi rəvayətlərdə ravilərin bəzilərinin adlarını qeyd etməməyə çalışdığını görürük. Əminik ki, Kəşşi Muhəmməd ibn Yəzdaddan müəyyən şəxslərin vasitəsilə rəvayəti nəql edir, bu şəxslər ya Əyyaşi (inanılan şəxs), ya da inanılan şəxs olduqları sübuta yetməyən digər iki şəxsdir. Buna əsasən, həmin rəvayət müəyyən cəhətdən mürsəldir.

Ravilərdən biri də Muhəmməd ibn Əli əl-Həddaddır, onun inanılan şəxs olduğu tərcümeyi-hal kitablarında sübuta yetməyib. Həmçinin digər ravi Müs`ədə ibn Sədəqə barədə də ixtilaflı fikirlər mövcuddur. Seyid Əhməd ibn Tavus (r.ə) onun əhli-sünnə məzhəbindən olduğunu bildirib.[38]

Nəticə: rəvayətin sənədi olduqca zəifdir, heç bir məsələyə dair onu dəlil saymaq olmaz.

* * *

Müəllif iddia edir: "Həmçinin deyir: "Əgər xəstələnsə, ona baş çəkmə, əgər ölmüş olsa, dəfnində iştirak etmə". Təəccüblü halda ondan soruşuldu: "Zürarəni?" Buyurdu: "Bəli, Zürarə! O, yəhudilərdən, xristianlardan və Allaha barədə üçün üçüncüsü deyənlərdən daha pisdir. Həqiqətən Allah Zürarəni çevirmişdir!"

Cavab: Rəvayətin istinadı bu şəxslərədir: Muhəmməd ibn Əhməddən, o da Muhəmməd ibn İsadan, o da Əli ibn Həkəmdən, o da bəzi şəxslərdən, o da Əbu Abdullahdan (ə).

Göründüyü kimi, rəvayət mürsəldir. Əli ibn Həkəmin rəvayəti kimdən nəql etdiyi naməlumdur.

---

[36] "İxtiyaru mə`rifətir-rical", 1/288.

[37] "İxtiyaru mə`rifətir-rical", 1/288, 340, 2/492, 515, 596, 606, 652, 712, 853. Yalnız Muhəmməd ibn Həsən haqqında isə 2/853-cü səhifədə rəvayət olunur.

[38] "ət-Təhrir", İbn Tavus, səh.128.

“Həqiqətən Allah Zürarəni çevirmişdir!” sözü isə rəvayətin bir hissəsi deyildir, o başqa bir rəvayətdən götürülmüşdür. Həmin rəvayətdə deyilir: “Həqiqətən də bu kəniz əlindəki bu qabı çevirdiyi kimi, Allah da Zürarənin qəlbini çevirmişdir”.

Həmçinin bu rəvayət də zəifdir. Onun istinadında da bu Əli vardır. Deyir: “Yusif ibn Suxt mənə Muhəmməd ibn Cümhurdan, o da Fəzalə ibn Əyyubdan, o da Meysərdən...

Yusifin zəif olduğunu əvvəldə qeyd etdik.

Muhəmməd ibn Cümhur da zəifdir.

Nəcaşi onun tərcümeyi-halında yazır: “Muhəmməd ibn Cümhur Əbu Abdullah əl-Əmmi, hədis nəql etməkdə zəifdir, məzhəbi yanlışdır, onun barəsində bəzi mənfi fikirlər söylənmişdir. Halını Allah daha yaxşı bilir”.[39]

İbn Ğəzairi isə yazır: “Muhəmməd ibn Cümhur Əbu Abdullah əl-Əmmi, həddi aşandır (ğulatdır), hədislərində yanlışlıq vardır, söylədiyi hədislər yazılaraq qeyd edilməz”.[40]

Şeyx Tusi “Rical” kitabında yazır: “Muhəmməd ibn Cümhur əl-Əmmi - ərəbdir, bəsrəlidir, ğulatdır”.[41]

* * *

İddia: “Deyir: “Zürarə mənim imamlığıma şəkk etmişdi və mən Rəbbimdən onu mənə verməsini dilədim” (səh.138)”.

Cavab: Həmçinin bu rəvayətin də sənədi zəifdir. Raviləri bunlardır: Muhəmməd ibn Quləveyh deyir: Səd ibn Abdullah mənə Həsən ibn Əli ibn Musa ibn Cəfərdən, o da Əhməd ibn Hilaldan, o da Əbu Yəhya Zərirdən, o da Dərəst ibn Əbu Mənsur əl-Vasitidən nəql edir.

Ravilər sırasında Həsən ibn Əli ibn Musa və Əbu Yəhya Zərir var ki, onların ikisi də məchul şəxslərdir. Əhməd ibn Hilal isə Əbərtaidir.

Şeyx Tusi “əl-Fehrist”də yazır: “Əhməd ibn Hilal Əbərtai... 180-ci ildə doğulub, 267-ci ildə vəfat edib. Ğali və dinində ittiham olunan şəxs idi”.[42]

---

[39] “Rical”, Nəcaşi, 2/225.
[40] “Rical”, Ğəzairi, səh.92.
[41] “Rical”, Tusi, səh.364, rəqəm 17.
[42] “əl-Fehrist”, səh.83.

Nəcaşi yazır: "Əhməd ibn Hilal Əbu Cəfər Əbərtai, düzgün rəvayətləri vardır, bu rəvayətləri həm qəbul və həm də inkar edilir. Onun barəsində ağamız Əbu Muhəmməd Əskəridən (ə) məzəmmətli sözlər rəvayət olunub".[43]

Onlardan biri də Dərəst ibn Əbu Mənsurdur ki, vaqifi məzhəbindəndir, inanılan şəxs olduğu sübuta yetməyib.

Şeyx Tusi "Rical"da yazır: "Dərəst ibn Əbu Mənsur əl-Vasiti, vaqifidir, Əbu Abdullahdan (ə) rəvayət edib".[44]

Bundan əlavə, rəvayətdə Zürarəni məzəmmət edən bir fakt yoxdur. Əksinə, onun mədhinə dəlalət edir. Belə ki, rəvayətdən anlaşıldığına görə, Zürarə İmam Musa ibn Cəfərin (ə) imamlığına şəkk edir və İmam (ə) Zürərəni ona bəxş etməsini Allahdan diləyir. Allah da onu İmama (ə) bəxş edir və Zürarə onun imamlığını təsdiqləyir.

Seyid Əhməd ibn Tavus (r.ə) özünün "Həllul-işkal" kitabında yazır: "Burada deyiləcək sözüm budur: Rəvayətin sənədi Əhməd ibn Hilal cəhətdən zəifdir və bu səbəbdən zərbə alır. Həmçinin rəvayətdə Zürarənin nicat tapdığına şahidlik vardır".[45]

* * *

İddia sahibinin bu yerdə bir haşiyəsi də vardır. Orada iddia edir: **"Bütün mərcə və alimlərimiz Əbu Abdullahın (ə) Zürarə barədə tənqidi sözlərini təqiyyə kimi təfsir edirlər. Bəs o zaman Zürarənin Əbu Abdullah barədə söylədiklərinə nə ad verək?! Halbuki o məlun "Əbu Abdullahın saqqalına yel buraxım!" deyir. Məgər bu da təqiyyədir?!"**

Cavab: Biz əvvəldə də qeyd etmişdik ki, iddiaçı müəllif təqiyyənin nə olduğunu bilmir. Ona görə də kitabında təqiyyəni dəfələrlə yanlış mənada ifadə edir.

Zürarə barədə deyilənlər bir neçə cəhətdən izah olunur ki, qarşı bunu bəyan edəcəyik.

İddia sahibinin İmam Sadiqin (ə) Zürarəni tənqid edən sözləri ilə Zürarənin onun barəsindəki sözləri arasında hansı əlaqə tapdığını anlamaq çətindir. Rəvayətin sənədinin zəif olması ilə bərabər Zürarənin sözləri də İmam Sadiqin (ə) onun barəsində söylədiklərinin təqiyyə xarakteri daşıdığının inkarına dəlalət etmir.

---

[43] "Rical", Nəcaşi, 1/218.
[44] "Rical", Şeyx Tusi, səh.336, rəqəm 3.
[45] "ət-Təhrir", İbn Tavus, səh.124.

İddia sahibi haşiyəsini belə davam etdirir: **"Xeyr, Zürarə ilə Əbu Abdullah arasında baş verənlərin səbəbinin məhz Zürarənin çirkin söz və hərəkətləri, eləcə də onun bidətləri olduğunu bizim üçün isbatlayır. Əks halda, Əbu Abdullah onun barəsində bu sözləri söyləməzdi".**

Cavab: Zəif rəvayətlər heç nəyi isbatlamaz. Əvvəldə də təqdim etdiyimiz kimi, Zürarənin tənqid edildiyi bütün rəvayətlərin sənədləri zəifdir. Onun mədhinə dəlalət edən səhih rəvayətləri kənara atıb, zəif rəvayətlərə etimad etməyimiz əsla doğru olmaz.

Müəllif öz iddiasının doğruluğunun isbatı və Zürarənin tənqidə layiq əməllərinin təsdiqi üçün heç olmazsa, bir səhih rəvayət təqdim etməli idi. Lakin o, bunu bacarmayıb.

* * *

İddia: "Əgər Zürarə xristian bir ailənin övladı idisə, Əbu Abdullahın imamlığına şəkk edir, onun saqqalına yel buraxır və əsla nicat tapmayacağını düşünürdüsə, onun İslam dininə hansısa fayda verəcəyinə niyə ümid bəsləyirik?!

Bizim "Səhih"lərimiz (!?) Zürarənin hədisləri ilə doludur və o, ravilər arasında mühüm yerlərdən birini tutur. Halbuki o, Əhli-Beyt barədə yalanlar uyduran və Əbu Abdullahın sözlərinə əsasən, İslama heç kimsənin gətirmədiyi bidətləri gətirən kəsdir... "Səhih"lərimizə (!?) müraciət edən hər bir şəxs bu sözlərin mənbəyini orada görəcək. Büreyd də Zürarənin tayıdır. Belə ki, Əbu Abdullah (r.a) onların ikisini də lənətləmişdir".

Cavab: İddia sahibinin Zürarənin tənqidi ilə bağlı təqdim etdiyi rəvayətlərin zəif olduğunu möhtərəm oxucu üçün qeyd etdik. Məsələyə izah üçün bunları da əlavə edə bilərik:

Birinci: Zürarənin tənqidilə bağlı varid olan bütün rəvayətləri və ya onların əksəriyyətini yalnız Kəşşi öz kitabında nəql edir, digər alimlər isə rəvayət etməmişlər. Bu isə faktı zəiflədən amildir.

İkinci: Bu rəvayətlərin hamısının və ya əksər hissəsinin sənədi zəifdir. Onların zəiflik cəhətlərini yuxarıda qeyd etmişik. Zəif hədisləri dəlil kimi necə təqdim etmək və onlara etimad göstərmək olar?!

Üçüncü: Həmin rəvayətlər Zürarəni mədh və tərif edən digər səhih hədislərə ziddir.

Bu hədislərdən: Cəmil ibn Dərracın hədisi: "İmam Əbu Abdullah Sadiqin (ə) belə buyurduğunu eşitdim: "İtaətkarları cənnətlə müjdələ: Büreyd ibn Müaviyə əl-İcli, Əbu Bəsir Leys ibn Buxturi əl-Muradi, Muhəmməd ibn Müslim və Zürarəni. Bu dörd şəxs nəcib, Allahın haram və haramlarının əmanətdarlarıdır. Əgər onlar olmasaydı, peyğəmbərlik izləri (mirası) kəsilər və aradan gedərdi".[46]

Süleyman ibn Xalidin səhih hədisi: "İmam Əbu Abdullah Sadiqin (ə) belə buyurduğunu eşitdim: "Zürarə, Əbu Bəsir Leys əl-Muradi, Muhəmməd ibn Müslim və Büreyd ibn Müaviyə əl-İclidən savayı bizim hədislərimizi yaşadan bir şəxs tanımıram. Əgər onlar olmasaydı, heç kəs bunları əldə edə bilməzdi. Onlar dinin keşikçiləri, halal və haramlar barədə atamın (ə) əmanətdarlarıdır. Onlar dünyada da, axirətdə də bizə tərəf gələn insanların önündədirlər".

Əbul-Abbas əl-Fəzl ibn Abdullahdan nəql olunur: "İmam Əbu Abdullah Sadiqin (ə) belə buyurduğunu eşitdim: "Ölü və diri insanlardan mənim üçün ən sevimliləri dörd şəxsdir: Büreyd ibn Müaviyə əl-İcli, Zürarə, Muhəmməd ibn Müslim və Əhvəl. Onlar ölü və dirilər arasında mənim üçün ən sevimli şəxslərdir".

Müfəzzəl ibn Ömər İmam Əbu Abdullah Sadiqin (ə) Feyz ibn Muxtara belə buyurduğunu nəql edir: "Əgər bizim hədislərimizi (əldə etmək) istəsən, bu əyləşən şəxsdən götür". Bunu söyləyib əshabından bir şəxsə işarə etdi. Mən əshabımızdan həmin şəxsin kimliyini soruşduqda onlar "Zürarə ibn Ə`yun" deyə cavab verdilər".

İbrahim ibn Əbdülhəmid və digərləri deyirlər: "İmam Əbu Abdullah (ə) buyurdu: "Allah Zürarə ibn Ə`yuna rəhmət eləsin! Əgər Zürarə və ona bənzər şəxslər olmasaydı, atamın (ə) hədisləri aradan gedərdi".

Əbu Übeydə Həzza deyir: "İmam Əbu Abdullah Sadiqin (ə) belə buyurduğunu eşitdim: "Zürarə, Əbu Bəsir, Muhəmməd ibn Müslim və Büreyd Allahın barələrində belə buyurduğu şəxslərdəndir: ***"Və öndə olanlar. Onlar (dünyada Allah yolunda, imanda, əməldə, xeyirdə öndə olduqları kimi, axirətdə də) öndədirlər! Onlar (Allah dərgahına, Allahın lütfünə) yaxınlaşdırılmış kimsələrdir".***

---

[46] "İxtiyaru mə`rifətir-rical", 1/398.

Bu mövzuda olan hədislər çoxdur. Onların hamısı ilə tanış olmaq istəyənlər nəql edildiyi kitablara müraciət edə bilərlər.

Dördüncü: Zürarə və digər böyük ravilər barədə məzəmmətli sözləri özündə ehtiva edən və İmam Sadiqdən (ə) nəql edilən bəzi rəvayətlərə gəldikdə, bunlar zalım müxaliflərin nəzərlərini onlardan yayındırmaq, onlara hər hansı bir zərər və əziyyətin yetişməsinin qarşısını almaq məqsədilə təqiyyə olaraq söylənmişdir.

Belə rəvayətlərdən birini Kəşşi Abdullah ibn Zürarə sənədilə nəql edir: "Əbu Abdullah (ə) mənə dedi: "Atana məndən salam söylə və ona de: "Mən bəzən səni müdafiə etmək üçün danlayır və məzəmmət edirəm. Belə ki, camaat və düşmənlər bizim özümüzə yaxın tutduğumuz və məqamını mədh etdiyimiz şəxsləri sevgi bəslədiyimiz və yaxın bildiyimizə görə əziyyət verməyə çalışır və böhtanlar atır, öldürməyə cürət edirlər. Ancaq bizim tənqid etdiyimiz kəsləri isə tərifləyirlər. Mən səni ona görə məzəmmət edir və danlayıram ki, sən bizə yaxınlığın və bizə olan meylinlə məşhurlaşmışsan. Ona görə də camaat arasında məzəmmət olunur, bizə olan itaət, məhəbbət və meylinə görə mədh edilmirsən. Mən səni tənqid və məzəmmət etməkdə məqsədim onların səni dini məsələlərlə bağlı tərifləmələridir ki, nəticədə onların şərini səndən uzaqlaşdırım. Uca Allah buyurur: ***"Belə ki, gəmi dənizdə çalışıb-vuruşan bir dəstə yoxsula mənsub idi. Mən onu xarab etmək istədim, çünki həmin adamların arasında (yaxud qabağında) hər bir saz gəmini zorla ələ keçirən bir padşah var idi".***[47] Bu, Allah tərəfindən xeyirxahlıq olaraq nazil edilmişdir. Xeyr, Allaha and olsun, gəmini padşahın ələ keçirməməsi üçün xarab etmişdi. Bu, bir xeyirxah əməl idi və Allaha həmd olsun ki, bunda heç bir eyib yoxdu. Bu məsələni yaxşıca anla, Allah sənə mərhəmət göstərsin! Allaha and olsun, sən mənə insanlar arasından, eləcə də atamın (ə) həyatda olan və ölmüş əshabından mənə ən sevimli şəxssən. Həqiqətən də sən, həmin böyük dənizin ən fəzilətli gəmisisən, arxandan isə qəsbkar və zalım padşah gəlir ki, hidayət dənizində üzən bütün salamat gəmiləri gəmidəkilərlə birlikdə qəsb etmək üçün (fürsət) gəzir. Həyatda ikən də Allahın mərhəməti sənə olsun, öldükdə də Onun rəhmət və razılığı üzərində olsun! Oğlanların Həsən və Hüseyn sənin məktubunu mənə təqdim etdilər. Allah (Quran qissəsindəki) o iki oğlanı qoruduğu kimi, onları da atalarının salehliyinə görə hifz

[47] "əl-Kəhf" surəsi, ayə 79.

etsin və qorusun! Atamın (ə) və mənim sənə buyurduqlarımdan, Əbu Bəsirin isə sənə söylədiklərimizin əksini sənə bildirməsindən qəlbin sıxılmasın. Xeyr, Allaha and olsun, biz sənə də, ona da taqətiniz çatmayacaq bir şey buyurmadıq. Həmin sözlərin hər birinin bizdə haqqa müvafiq olan məna və izahları vardır. Əgər bizə izn verilsəydi, haqqın sizə buyurduqlarımızda olduğunu qəti şəkildə bilərdiniz. Bu məsələləri (yozum və aqibətini) bizə qaytarın, bizə təslim olun, hökmlərimizə səbir edin və onlara razı olun. Sizin aranızda bu ayrılığı salan rəhbərinizdir. O rəhbər ki, Allah Öz məxluqlarını onların vasitəsilə idarə edir. O, çətin anlarda öz sürüsünün məsləhətinə olanı ən yaxşı bilən çobandır. O istəsə, salamat qalmaları üçün onları bir-birindən ayırar, fəsadın və düşmənlərdən qorxunun aradan qalxdığına əmin olduqdan sonra isə onları Allahın iznilə, yenidən birləşdirər, bununla da onlara əmin-amanlıq və nicat bəxş edər. Sizin bizə təslim olmağınız və bu məsələlərlə bağlı işləri bizə həvalə etməyiniz, əmrimizi və öz işlərinizi, eləcə də bizim və sizin qurtuluşunuzu gəzləməyimiz lazımdır...”.[48]

Hüseyn ibn Zürarədən nəql olunur: “İmam Əbu Abdullah Sadiqə (ə) dedim: “Atam sənə salam göndərir və deyir: “Allah məni sənə fəda eləsin! Bir neçə nəfər yanıma gəlib, sənin mənim barəmdə mənfi sözlər söylədiyini dedilər”. İmam (ə) buyurdu: “Atana salam söylə və ona de: “Allaha and olsun ki, sənin dünya və axirət xeyirlərinə nail olmağın mənim üçün çox sevimlidir. Allaha and olsun ki, mən səndən razıyam. Bundan sonra camaatın dediklərinə əsla əhəmiyyət vermə”.[49]

Həmzə ibn Hümrandan nəql olunur: “İmam Əbu Abdullaha (ə) dedim: “Mənə xəbər çatıb ki, siz əmimdən (yəni Zürarədən) uzaq olduğunuzu bildirmisiniz”. Buyurdu: “Mən Zürarədən uzaq olduğumu bildirməmişəm, lakin camaat gəlir, onun haqqında danışır və onun sözlərini mənə çatdırırlar. Əgər həmin sözlərə qarşı susmuş olsam, buna görə məndən cavab tələb edəcəklər. Ona görə də mən belə deyirəm: “Bunu kim söyləyibsə, mən ondan uzağam və Allaha sığınıram”.[50]

Zürarənin mədh və tərifinə, eləcə də barəsindəki mənfi sözlərdən bəraətinə dəlalət edən hədislər çoxdur. Burada qeyd etdiklərimiz mövzu üçün yetərlidir.

---

[48] “İxtiyaru mə`rifətir-rical”, 1/349.
[49] “İxtiyaru mə`rifətir-rical”, 1/352.
[50] “İxtiyaru mə`rifətir-rical”, 1/358.

Bütün bunlardan aydın olur ki, Züarərə ibn Ə`yunun (r.ə) tənqidi üçün iddiaçı müəllifin sadaladığı hədislərə əhəmiyyət vermək olmaz.

Əbu Bəsir barədə gələn şübhələrə cavab

İddia: "Əbu Bəsir Leys ibn əl-Buxturi:

Bu Əbu Bəsir əri olduğunu bilmədiyi halda qadınla evlənən kişi haqda İmam Museyi-Kazımdan (r.a) sual soruşulduğu zaman ona qarşı cürət edən şəxsdir.

Əbul-Həsən (r.a) dedi: "Qadın daşqalaq olunar, qadının evli olduğunu bilmədiyi halda kişinin heç bir cəzası yoxdur"... Əbu Bəsir onun sinəsinə vurub dedi: "Düşünürəm dostumuzun elmi kamil deyildir" ("Rical", Kəşşi, səh.154).

Yəni o, Kazımı (r.a) elminin azlığı ilə ittiham edir!!!"

Cavab: Rəvayətin istinadı bu şəxslərədir: Əli ibn Muhəmməd, Muhəmməd ibn Əhməddən, o da Muhəmməd ibn Həsəndən, o da Səfvandan, o da Şüeyb ibn Yaqub Əqərqufidən.

Rəvayətin sənədi zəifdir.

Təhqiqatçı Xoyi "Möcəmu ricalil-hədis" kitabında yazır:

"Rəvayət zəifdir. Əli ibn Muhəmməd inanılan şəxs kimi təsdiqlənməyib, Muhəmməd ibn Əhməd (halı) naməlum kəsdir, Səfvandan nəql Muhəmməd ibn Həsənin də inanılan şəxs olduğu isbatlanmayıb. Nəticə budur ki, tənqidlə bağlı bu rəvayətlərin sənədi tam deyildir və onlara etina olunmaz. Bəli, Şeyx bu sonuncu rəvayəti mətnindəki azacıq fərqlə etibarlı istinadla nəql edir. Orada Əli ibn Həsəndən, o da Əyyub ibn Nuhdan, Sindi ibn Muhəmməddən, o da Səfvan ibn Yəhyadan, o da Şüeyb Əqərqufidən rəvayət edir: "Əbul-Həsəndən (ə) soruşdum: ... (ta ki, deyir:) "Bunu Əbu Bəsirə söylədim. Mənə dedi: "Allaha and olsun, Cəfər (ə) belə demişdi: "Qadın daşqalaq olunar, kişiyə isə hədd cəzası olaraq qamçı vurular". Əli sinəsində ikən (əlini sinəmə qoyub) onu sürtərək dedi: "Zənn etmirəm ki, dostumuzun elmi kamildir" ("ət-Təhzib", c.7, "Nikah hökmlərinə əlavələr", hədis 1957; "əl-İstibsar", c.3, hədis 687). Həmçinin bu məzmunda Əhməd ibn Muhəmməd istinadı ilə İbn Əbu Ümeyrdən, o da Şüeybdən nəql edir: "Əbul-Həsəndən ərli bir qadınla evlənmiş şəxs barədə soruşdum. Buyurdu: "Onları bir-birindən ayırmalıdırlar". Dedim: "Kişi qamçı vurulmalıdır?" Buyurdu: "Xeyr, niyə vurulsun ki?!" Onun yanından ayrıldım, Əbu Bəsirin Kəbənin navalçasının altında dayandığını gördüm. İmama (ə) verdiyim sualı

və cavabını ona danışdım. Əbu Bəsir mənə dedi: "Mən indi harada dayanmışam?" Mən: "Kəbənin navalçasının altında" deyə cavab verdim. Əbu Bəsir əlini qaldırıb dedi: "Bu Evin Rəbbinə and olsun (və ya - Bu Kəbənin Rəbbinə and olsun), Cəfərin belə dediyini eşitmişəm: "Əli (ə) ərli bir qadınla evlənmiş kişi barədə hökm vermiş, qadını daşqalaq etdirmiş, kişiyə isə hədd cəzası tətbiq etmişdi". Sonra dedi: "Əgər sənin bildiyini bilsəydim, başını daşla yarardım". Ardınca dedi: "Bu barədə elmin verilməməsi mənim üçün necə də qorxuludur" ("ət-Təhzib", c.10, "Zinanın cəzası" fəsli, hədis 76).

Bu iki rəvayətin izahı üçün öz əhlinə müraciət etmək labüddür. Əgər bir kişi qadının ərli olduğunu bildiyi sübuta yetməyibsə, onu necə cəzalandırmaq olar? Onun bildiyini yalnız ehtimal etməklə cəzalandırmaq olmaz. Bu, rəvayətin verdiyi məna cəhətindəndir. Ancaq bu iki rəvayətin Əbu Bəsirin məzəmmət olunmasına dəlalət etdiyinə gəldikdə, məlum olan budur ki, o, özündə yaranmış şübhə səbəbindən dövrünün imamının (ə) elmi barədə düşüncəsində qüsura yol vermişdir, İmam Musanın (ə) verdiyi hökmün ata-babalarının (ə) verdiyi hökmə müxalif olduğu fikirini yaratmışdır. Hərçənd rəvayətdə bu hadisədən sonra da onun həmin fikirdə qaldığına heç bir dəlalət yoxdur və bu, onun inanılan şəxs olmasına zərər yetirmir. Həmçinin zahirən rəvayətdəki Əbu Bəsirin Leys əl-Muradi deyil, Yəhya ibn Qasim olması da düşünülə bilir. Qarşıda Leys əl-Muradinin İmam Kazımın (ə) əshabından olmadığını da biləcəksən".[51]

Seyid Xoyinin söylədikləri möhkəm sözlərdir və hədəfi birbaşa nişan almışdır.

* * *

İddia: "Bir dəfə İbn Əbu Yəfur (!) Əbu Bəsirlə dünya işlərini müzakirə edirdilər. Əbu Bəsir dedi: "Əgər sizin yoldaşınızın əlinə düşsə, onu üstün tutar". Əbu Bəsir mürgülədikdə isə bir it gəlib ayağını qaldırdı və onun üzərinə idrar etmək istədi. Həmmad ibn Osman onu qovmaq üçün ayağa qalxdıqda İbn Əbu Yəfur ona "Dəymə" dedi. İt onun qulağına idrar etdi" ("Rical", Kəşşi, səh.154).

Göründüyü kimi, Əbu Bəsir Əbu Abdullahı dünyaya meyllilikdə və ona sevgidə ittiham edir. Beləliklə də Allah bir iti göndərib onun qulağına idrar etdirməklə Əbu Abdullah barədə söylədiklərinə görə onu cəzalandırır".

[51] "Möcəmu ricalil-hədis", 14/149.

Cavab: Bu rəvayət zəifdir. İstinadı bu şəxslərdir: Əli ibn Muhəmməd deyir: Muhəmməd ibn Əhməd ibn Vəlid mənə Həmmad ibn Osmandan nəql edir.

Əli ibn Əhmədin inanılan şəxs olduğu tərcümeyi-hal kitablarında sübuta yetməyib. Muhəmməd ibn Əhməd isə Seyid Xoyinin (q.s) də yuxarıda qeyd etdiyi kimi, məchul şəxsdir.

Rəvayətdəki "sizin yoldaşınız" sözündə isə məqsədin İmam Sadiq (ə) olduğu ehtimal verilsə belə, birmənalı ifadə edilmir. Daha güclü güman onun başqa bir şəxsi nəzərdə tutmasıdır. Çünki məqsədi İmam Sadiq (ə) olsaydı, "sizin yoldaşınız" sözünün əvəzinə "yoldaşımız" deyərdi, necə ki, əvvəlki rəvayətdə də bu qeyd olunmuşdu. Belə ki, bu, İmama (ə) işarə etmək üçün hamı tərəfindən qəbul olunan kəlmədir.

* * *

İddia: "Həmmad ən-Nab deyir: "Əbu Bəsir Əbu Abdullahın (r.a) qapısının önündə əyləşib içəri girmək üçün izn gözləyirdi, lakin ona izn verilmədi. O dedi: "Əgər yanımızda bir qab yemək olsaydı, izn verərdi". Deyir: Bir it gəlib Əbu Bəsirin üzünə idrar etdi. Əbu Bəsir dedi: "Uf, uf (!), bu nə idi?!"[52] Orada əyləşənlər dedilər: "Bu, üzünə idrar edən bir it idi" ("Rical", Kəşşi, səh.155).

Əbu Bəsir Əbu Abdullahı (r.a) ləziz yeməkləri sevməkdə ittiham edir. Belə ki, özləri ilə qabda yemək gətirməyənlərə içəri daxil olmağa icazə vermir. Lakin Allah bu sözlərinə görə onu yenə də cəzalandırır, bir iti göndərərək onun üzünə idrar etdirir".

Cavab: Həmçinin bu rəvayətin də sənədi zəifdir. Raviləri bu şəxslərdir: Muhəmməd ibn Məsud deyir: Cəbrail ibn Əhməd mənə Muhəmməd ibn İsadan, o da Yunusdan, o da Həmmad ən-Nabdan nəql edir...

Cəbrail ibn Əhmədin tərcümeyi-hal kitablarında inanılan şəxs olması sübuta yetməyib.

Seyid Xoyi deyir: "Cəbrail ibn Əhməd inanılan şəxs qismində təsdiqlənməyib. Zahirdə görünən budur ki, rəvayətdəki Əbu Bəsir Yəhya ibn Qasimdir. Belə ki, onun

---

[52] Müəllif buradakı haşiyədə yazır: **"Çünki o, kor idi".**

korluğu vardı. Ancaq Əbu Bəsir əl-Muradinin kor olduğuna dair bir dəlilimiz yoxdur. Aydındır ki, onun Əbu Bəsir künyəsilə adlandırılması da buna dəlalət etmir".[53]

Bundan əlavə, rəvayətdəki "izn verdi" kəlməsinin "izin verildi" kimi yazılması da ehtimal olunur. Bu zaman izn verən şəxsin ev əhli və ya İmamın (ə) xidmətçisi olması da mümkündür. İddia sahibinin nə üçün məlum feldən istifadə etdiyi və felin icraçının məhz İmam (ə) olduğu qənaətinə gəldiyini anlamaq olmur.

Beləliklə, Əbu Bəsirin sözlərindəki irad İmamın (ə) xidmətçisinə qarşı yönəlmişdir ki, tez icazə almağı özü ilə bir qab yemək də gətirməyə bağlayır. Hal belə olduqda, Əbu Bəsirin sözlərindəki məzəmmətin də heç bir müşkülü qalmır.

* * *

İddia: "Əbu Bəsir əxlaq cəhətindən də güvənilən şəxs deyildi. Bu barədə öz əleyhinə şahidlik edərək deyir: "Bir qadınla dərs oxuyur və ona Quranı öyrədirdim. Günlərin birində onunla bir şey barədə zarafat etdim. Qadın Əbu Cəfərin (r.a) yanına getdi (yəni, gedib ona şikayət etdi). Əbu Cəfər mənə dedi: "Ey Əbu Bəsir, qadına nə söyləmisən?" Dedim: "Əlimlə belə etdim və üzünü örtdü!"

Əbu Cəfər dedi: "Bir də bunu etmə!" ("Rical", Kəşşi, səh.154).

Yəni, Əbu Bəsir əlini uzadaraq ləzzət məqsədilə (!) qadının cisminə toxunmuş və onunla zarafat etmişdi. Halbuki o, qadına Quran öyrədirdi!!!"

Cavab: Seyid Xoyi deyir: "Bu rəvayətdə məzəmmətə dəlalət edən heç bir şey yoxdur. çünki Əbu Bəsirin etdiyi zarafatın haram zarafat olduğu bilinmir. Mümkündür ki, İmamın (ə) onu bundan çəkindirməsi qarşıda harama mürtəkib olmaması üçün onu qorumaq məqsədi daşıyır. Doğrusunu Allah bilir!"[54]

İddiaçı mətni elə tərtib etmişdir ki, sanki qadın İmam Əbu Cəfərin (ə) yanına gələrək Əbu Bəsirdən şikayət edir. Halbuki rəvayətin mətnində buna dəlalət yoxdur. Rəvayətin düzgün mətni belədir: "Mən Əbu Cəfərin yanına gəldim. O, mənə dedi...". Ancaq iddiaçı müəllif Əbu Bəsirin əməlini qorxunc təqdim etmək istəmiş və bir kəs xəbər vermədən İmamın (ə) hadisədən xəbər tutmasını gizlətməyə cəhd etmişdir. Bu

[53] "Möcəmu ricalil-hədis", 14/149.
[54] "Möcəmu ricalil-hədis", 14/148.

məqsədlə rəvayətin mətnini təhrif edərək qadının İmamın (ə) yanına gələrək şikayət etdiyi kimi təqdim etmişdir.

Bu iddia sahibinin və onun kimilərin Əbu Bəsirin qadınla haram və ya qeyri-haram cəhətdən zarafatlaşdığını bilmədikləri halda ittiham etmələri təəccüb doğurur. Halbuki onlar Malik ibn Nüveyrəni öldürüb onun həyat yoldaşı ilə zina edən Xalid ibn Vəlidi, Ümmü Cəmillə zina edən Müğeyrə ibn Şöbəni, qanuni xəlifəyə qarşı müharibəyə çıxmış və heç bir günahı olmayan on minlərlə müsəlmanın qətlinə səbəb olmuş Təlhə, Zübeyr, Müaviyə, Əmr ibn As və digərlərini tənqid və məzəmmət etmirlər!

Əhsən tənqid və məzəmmətdə ikili standartlarla davranan belə kəslərə!!!

* * *

İddia: "Əbu Bəsir qarışıq salan şəxs idi.

Muhəmməd ibn Məsud deyir: "Əli ibn Həsəndən Əbu Bəsir barədə soruşdum, dedi: "Əbu Bəsirin künyəsi Əbu Muhəmməddi, Bəni-Əsədin azad edilmiş köləsi idi. O, kor idi.

Onun ğüluvla (!) (dində həddi aşmaqla) ittiham edilib-edilmədiyi barədə soruşduğumda dedi: "Xeyr, həddi aşmamışdı və ittiham edilməmişdi. Lakin qarışıq salan şəxs idi". ("Rical", Kəşşi, səh.154)

Səhih kitablarda onun hədisləri olduqca çoxdur. Onların arasında qəribə və təəccüb doğuran hədislər də var. Əgər qarışıq salan şəxs idisə, o zaman dinə hansı yanlışları daxil etmişdir?! Məgər onun əcaib və təəccüb doğuran hədisləri həmin məzununu qarışıq saldığı hədislər deyilmi?!

Cavab: İddia sahibi rəvayətin əvvəlini qeyd etməyib, onun başlanğıcı belədir:

Muhəmməd ibn Məsud deyir: "Əli ibn Həsən ibn Fəzzaldan Əbu Bəsir haqqında soruşdum. Dedi: "Onun adı Yəhya ibn Qasimdir. Əbu Bəsirin künyəsi Əbu Muhəmməddi, Bəni-Əsədin azad edilmiş köləsi idi. O, kor idi...".

Aydındır ki, barəsində soruşulan şəxs kor olan Əbu Bəsir Yəhya ibn Qasim əl-Əsədi barədə idi, müəllifin bu fəsli adı ilə bağladığı Əbu Bəsir Leys əl-Muradi barədə deyildi. Ancaq müəllif oxucuda söhbətin Əbu Bəsirdən getdiyi təsəvvürünü yaratmaq üçün rəvayətin əvvəlini kəsərək məzəmmət olunan şəxsi məhz Leys əl-Muradi kimi

təqdim edir. Halbuki rəvayətdə söhbətin Əbu Bəsir Yəhya ibn Qasim və ya başqa adı ilə İbn Əbul-Qasim olduğu aşkardır.

Ola bilsin ki, ictihad və fəqihlik iddiasında olan bu şəxs onları bir-birindən ayıra bilməyib, Əbu Bəsirin tək bir şəxs olduğunu zənn edib. Halbuki ictihad sahibi hər bir kəs onları bir-birindən ayırd etməyi bacarmalı idi.

Bundan əlavə, İbn Fəzzalın bu Əbu Bəsir Yəhya ibn Qasim haqqında sözləri də Nəcaşini onun barəsindəki rəyi ilə ziddiyyət təşkil edir. O deyir: "Yəhya ibn Qasim – Əbu Bəsir əl-Əsədi, ona Əbu Muhəmməd də deyilib, möhtərəm inanılan şəxsdir. O, Əbu Cəfərdən (ə) və Əbu Abdullahdan (ə) rəvayətlər nəql edib. Deyilib: Yəhya ibn Əbul-Qasim, adı Əbul-Qasim İshaqdır... Əbu Bəsir hicrətin 150-ci ilində vəfat edib".[55]

Həmçinin Kəşşinin Şüeyb əl-Əqərqufidən nəql etdiyi səhih hədisə də ziddir. Orada deyir: "Əbu Abdullaha (ə) dedim: "Bəzən bir məsələ haqqında sualımız yaranır, belə olduqda kimdən soruşaq?" Buyurdu: "əl-Əsədidən soruş" Məqsədi Əbu Bəsirdir".[56]

Eləcə də Kəşşinin bəyanına əsasən, rəvayətlərinə əməl olunması barədə Əbu Bəsirin icma əhlindən olduğuna dair məzhəb alimlərinin icmasına da xilafdır.

Kəşşi deyir: "Alimlər Əbu Cəfərin (ə) və Əbu Abdullahın bu öncül əshabının təsdiqi barədə icma etmiş, fiqhdə onlara etimad göstərmişlər. Demişlər: keçmişdəkilərdən ən fəqih olanları bu altı şəxsdir: Zürarə, Məruf ibn Xərbuz, Büreyd, Əbu Bəsir əl-Əsədi, Füzeyl ibn Yəsar, Muhəmməd ibn Müslim ət-Taifi".[57]

Hərçənd, qarışıq salma ehtimalının mümkünlüyü Əbu Bəsirin inanılan şəxs olmasına heç bir zərər yetirməz.

Seyid Xoyi deyir: "İbn Fəzzalın "O, qarışıq salırdı" sözü onun inanılan şəxs olması ilə heç bir təzad təşkil etmir. Belə ki, qarışıq salmağın mənası tanınıb və inkar olunmasıdır (yəni təhqiqatçı düşüncələri onun hədisini qəbul, adi fəhmlər isə inkar edir). Ola bilsin ki, İbn Fəzzalın nəzərində Əbu Bəsirin bəzi rəvayətləri inkar olunurdu, buna görə də onun barəsində "qarışıq salırdı" sözündən istifadə edir".[58]

---

[55] "Rical", Nəcaşi, 2/411.
[56] "İxtiyaru mə`rifətir-rical", 1/400.
[57] "İxtiyaru mə`rifətir-rical", 2/507.
[58] "Möcəmu ricalil-hədis", 20/83.